

NUKLEÁRNÝ TERORIZMUS A MEDZINÁRODNÉ PROSTRIEDKY JEHO PREVENČIE A POTLÁČANIA

Mgr. Daša Adašková, PhD.

Článok doručený do redakcie / Date submitted: 17. 12. 2012

Článok prijatý na publikáciu / Date accepted: 12. 2. 2013

Článok publikovaný / Date published: 15. 3. 2013

ABSTRAKT

Článok sa zaoberá jednou z najzávažnejších bezpečnostných hrozieb v súčasnosti - nukleárnym terorizmom. Hlavným cieľom je analyzovať závažnosť bezpečnostnej hrozby a zhodnotiť pripravenosť medzinárodného spoločenstva čeliť bezpečnostnej hrozbe. Na dosiahnutie týchto cieľov sú v rámci prvej kapitoly komplexne analyzované potenciálne formy nukleárneho terorizmu. Druhá kapitola sa zaoberá problematikou medzinárodnej spolupráce v boji proti nukleárnemu terorizmu s cieľom identifikovať hlavné výzvy medzinárodných preventívnych a represívnych nástrojov.

Kľúčové slová: nukleárne zbrane, terorizmus, bezpečnosť, bezpečnostná hrozba

ABSTRACT

The article deals with one of the most compelling security threats of today – nuclear terrorism. The main aim of the article is to analyse the relevance of the security threat and to assess international efforts in the fight against the security threat of nuclear terrorism. In order to achieve these aims, the first chapter provides a complex analysis of potential forms of nuclear terrorism. Second chapter deals with the international cooperation in the fight against nuclear terrorism with the aim to identify main challenges to current international preventive and repressive instruments.

Key words: nuclear weapons, terrorism, security, security threat

JEL: F50, F53

Úvod

Nukleárne zbrane patria v súčasnosti k najdeštruktívnejším zbraniam. Podstatou ich ničivej sily je energia uvoľnená pri explózií¹ v dôsledku umelo vyvolanej nukleárnej reakcie, pri ktorej dochádza k okamžitej intenzívnej termálnej radiácii, tlakovej vlny, elektromagnetickému vyžarovaniu a nukleárnej radiácii. Nukleárne zbrane spolu s chemickými a biologickými zbraňami patria do kategórie zbraní hromadného ničenia (ZHN).

Od historicky prvého testu nukleárnej zbrane, ako aj od prvého bojového použitia nukleárných zbraní proti Japonsku v roku 1945 nastalo nové obdobie v medzinárodných vzťahoch. Nukleárne zbrane začali určovať vzťahy tak medzi veľmocami, ako aj v rámci globálnej medzinárodnej bezpečnosti. Ich dominantnou črtou sa stali preteky v zbrojení medzi USA a ZSSR. Intenzívna vertikálna a horizontálna proliferácia nukleárných zbraní viedla k vytvoreniu a nahromadeniu obrovských arzenálov zbraní a k rozšíreniu počtu nukleárných

¹ Explózia nukleárnej bomby je tisíc až miliónkrát silnejšia ako explózia konvenčnej bomby.

mocností. Za najväčšiu bezpečnostnú hrozbu bolo považované vypuknutie nukleárnej vojny medzi superveľmocami, USA a ZSSR.²

Počas studenej vojny bola proliferácia nukleárnych zbraní výlučne spájaná so štátnymi aktérmi v kontexte ideologického súperenia medzi superveľmocami. Ich horizontálne šírenie bolo pomerne kontrolovateľné v rámci relatívne stabilného bezpečnostného prostredia udržiavaného prostredníctvom odstrašujúceho potenciálu nukleárnych arzenálov superveľmocí. O hrozbe nukleárneho terorizmu sa uvažovalo len v súvislosti so štátmi sponzorujúcimi terorizmus, ktoré by sa mohli stať potenciálnym zdrojom nukleárnych zbraní pre teroristické organizácie.

Pád bipolarity nevedol k očakávanej zmene bezpečnostného prostredia. Naopak, v súvislosti s proliferáciou nukleárnych zbraní sa objavili nové bezpečnostné hrozby. Trendom sa stalo zvyšovanie počtu aktérov proliferácie tak na štátnej, ako aj neštátnej úrovni. Obzvlášť nebezpečnými sa stali nukleárne ambície teroristických skupín, ktorých základným prvoradým cieľom sa stal vysoký počet obetí, ktorý svojimi psychologickými dopadmi presahuje hranice jedného štátu a vytvára globálnu atmosféru strachu ovplyvňujúcu verejnú mienku na celom svete. Práve tieto kvalitatívne znaky súčasných teroristických skupín vedú k oprávneným obavám z potenciálnych snáh o získanie a použitie nukleárnych zbraní s cieľom uskutočniť terorizmus.

Cieľom článku je analyzovať závažnosť bezpečnostnej hrozby nukleárneho terorizmu na začiatku 21. storočia a zhodnotiť pripravenosť medzinárodného spoločenstva čeliť bezpečnostnej hrozbe. Na dosiahnutie týchto cieľov sú najskôr v rámci prvej kapitoly komplexne rozanalyzované potenciálne formy nukleárneho terorizmu. Druhá kapitola sa zaoberá problematikou medzinárodnej spolupráce v boji proti nukleárnemu terorizmu a kladie si za cieľ identifikovať hlavné výzvy relevantných medzinárodných preventívnych a represívnych nástrojov vo vzťahu k nukleárnemu terorizmu.

1 Nukleárny terorizmus

Nukleárny terorizmus možno charakterizovať ako „extrémnu formu násilia – násilného trestného činu, ktorý vytvára atmosféru strachu na základe použitia, resp. oprávnenej hrozby použitia nukleárnej bomby, nukleárneho materiálu s cieľom zapríčiniť kontamináciu vôd, pôdy či ovzdušia alebo útoku proti nukleárnej elektrárni“³. Nukleárne zbrane disponujú na rozdiel od chemických a biologických zbraní neporovnateľne väčším deštruktívnym potenciálom schopným zasiahnuť všetky sféry spoločenského života, preto ich získanie a použitie teroristickou skupinou predstavuje vážne nebezpečenstvo pre medzinárodné spoločenstvo. Na druhej strane, nukleárny terorizmus vyvoláva neporovnateľne vyšší psychologický dopad na spoločnosť, čo primárne pramení zo všeobecných obáv z deštruktívnych účinkov a potenciálnej dlhodobej rádioaktívnej kontaminácie.

Doposiaľ je z histórie známy len jediný prípad použitia nukleárnych zbraní, a to konkrétne počas druhej svetovej vojny proti Japonsku. Snahy teroristických skupín získať a použiť nukleárne zbrane siahajú už do obdobia 90. rokov 20. storočia. Jednou z najvýznamnejších teroristických skupín, ktoré mali ambície získať nukleárne zbrane bola japonská sekta Om Šinrikjo, ktorá mala záujem vyrobiť vlastnú nukleárnu zbraň s cieľom rozpútať vojnu medzi USA a Japonskom, ktorá by urýchlila apokalypsu⁴. Jej členovia sa údajne

² Kazanský, R. (2011): Bezpečnostná politika - teória konfliktov, s. 59.

³ Terem, P. (2008): Jadrové zbrane - ich význam a vplyv na svetovú politiku, s. 206.

⁴ Od roku 1987 zakladateľ sekty Šoko Asahara začal prezentovať svoje apokalyptické vízie o nukleárnej vojne a zániku ľudskej rasy. Podľa neho mala medzi rokmi 1999 - 2003 vypuknúť nukleárna vojna, po ktorej mala zostať iba vyvolená skupina ľudí. Nukleárna vojna sa mala

pokúsili ťažiť urán v Austrálii a prostredníctvom fungujúceho čierneho trhu kúpiť nukleárnu hlavicu z Ruska.⁵ Om Šinrikjo sa nikdy nepodarilo získať nukleárnu zbraň. Úspešnejšia bola sekta pri chemických⁶ a biologických zbraniach. Ďalším príkladom nukleárneho terorizmu v období 90. rokov 20. storočia je umiestnenie tzv. „špinavej bomby“ čečenskými separatistami na čele so Šamilom Basajevom z roku 1995 v Rusku, v Izmajlovskom partku v Moskve. Celá akcia mala slúžiť ako demonštrácia nukleárných ambícií a schopností čečenských separatistov uchýliť sa k nekonvenčnému terorizmu. Ďalšou významnou teroristickou organizáciou s ambíciami získať nukleárne zbrane je organizácia Al-Kaida. Jej snahy získať nukleárne zbrane potvrdili opakované výroky jej bývalého vodcu Usamu bin Ladina, ako aj aktuálneho vodcu Al-Zawahiriho, že organizácia považuje získanie nukleárnej zbrane a jej použitie proti USA za svoju náboženskú povinnosť. Napriek ambíciám teroristických skupín a organizácií získať a použiť nukleárne zbrane, z histórie nie je známy žiaden úspešný čin nukleárneho terorizmu. Táto skutočnosť jasne signalizuje technologické problémy s vývojom a použitím tejto kategórie zbraní u neštátnych aktérov. O nukleárnom terorizme možno preto v súčasnosti uvažovať len v teoretickej rovine.

Potenciálny terorizmus s použitím nukleárných zbraní môže mať niekoľko podôb:

1. výroba nukleárnej zbrane a jej následné použitie,
2. získanie nukleárnej zbrane a jej následné použitie,
3. útok na zariadenia skladujúce a produkujejúce nukleárny materiál,
4. rádiologický terorizmus.

1.1 Výroba nukleárnej zbrane a jej následné použitie

V súčasnosti sa na akademickej úrovni intenzívne kalkuluje predovšetkým s potenciálnou možnosťou získania nukleárnej zbrane teroristami a jej následného použitia. V zásade platí, že sofistikované nukleárne zbrane s vysokou deštručnou silou sú extrémne náročné na produkciu dokonca aj pre moderné národné nukleárne programy. V prípade neštátnych aktérov je preto pravdepodobné, že sa budú usilovať o vyrobenie primitívnej nukleárnej zbrane, tzv. improvizovaného nukleárneho zariadenia (Improvised Nuclear Device, IND) s nižšou výbušnou silou.⁷ Výzvu pri tomto druhu nukleárneho terorizmu predstavuje získanie dostatočného množstva štiepneho materiálu pre produkciu zbrane, a to konkrétne buď vysoko obohateného uránu (HEU), alebo plutónia. Minimálne množstvo štiepneho materiálu na výrobu nukleárnej zbrane závisí od takých faktorov akými sú účinnosť zbraňového dizajnu, typ, tvar, hustota a čistota štiepneho materiálu, a v neposlednom rade aj fyzikálne prostredie materiálu. Podľa údajov IAEA na výrobu IND je potrebných 25 kg HEU alebo 8 kg plutónia.⁸ Ako štiepny materiál môže byť na nukleárnu zbraň použitý aj urán obohatený na menej ako 90% (pod úrovňou weapons-grade) a plutónium Pu-240. V tomto prípade však bude treba získať väčšie množstvo štiepneho materiálu. Konkrétne sa odhaduje, že by bolo treba získať 8

začať konfliktom medzi USA a Japonskom, pričom sekta sa snažila svojimi aktivitami tento konflikt iniciovať, mimo iných aj útokmi na americké vojenské základne.

⁵ Allison, G. (2004): Nuclear Terrorism. New York: Henry Holt and Company, s 89.

⁶ Japonská sekta Om Šinrikjo je zodpovedná za teroristický útok s použitím nervovoparalytickej toxickéj chemickej látky sarin v tokijskom metre v roku 1995. Počas útoku prišlo o život celkovo 12 ľudí a viac ako 5000 bolo intoxikovaných.

⁷ Cole, B. (2011): The Changing Face of Terrorism: How Real is the Threat from Biological, Chemical and Nuclear Weapons?, s. 36.

⁸ Ferguson, Ch. D - Potter W. C. (2006): Improvised Nuclear Devices and Nuclear Terrorism [online]. Dostupné na internete: <<http://www.blixassociates.com/wp-content/uploads/2011/03/No2.pdf>>.

až 15 kg Pu-240 a 25 až 40 kg obohateného uránu. Nukleárna zbraň by zároveň disponovala vysokou hmotnosťou a nižšou explozívnu silou.⁹

V súčasnosti je málo pravdepodobné, že by sa teroristická skupina rozhodla pri výrobe IND ísť cestou obohacovania HEU alebo separáciou plutónia, keďže by k tomu potrebovala rozsiahle nukleárne zariadenia. Z hľadiska náročnosti a komplexnosti procesu sa predpokladá, že žiadna teroristická organizácia nie je schopná vyvinúť HEU alebo plutónium na výrobu nukleárnych zbraní.¹⁰ Preto v prípade neštátnych aktérov pripadá do úvahy ich získanie z existujúcich svetových zásob.

Po získaní štiepneho materiálu teroristickou skupinou prichádza na rad produkcia nukleárnej nálože. Ako bolo uvedené vyššie, v súvislosti s neštátnymi aktérmi nemožno uvažovať o produkcii sofistikovaných zbraní, ktoré majú vo svojich arzenáloch súčasné nukleárne mocnosti. To súvisí predovšetkým s faktom, že nukleárne štáty rozvíjali svoje programy niekoľko desiatok rokov, v rámci ktorých boli uskutočnené početné experimenty a testy zbraní. V prípade neštátnych aktérov možno uvažovať o produkcii štiepných nukleárnych zbraní prvej generácie. Z technického hľadiska je dokonca produkcia nukleárnej zbrane hlavňového typu z HEU jednoduchšia, a preto podľa expertov sa teroristické skupiny budú usilovať získať práve tento druh štiepneho materiálu.¹¹ Ide o najjednoduchší dizajn nukleárnej zbrane, ktorý bol použitý počas druhej svetovej vojny proti Japonsku. V zásade ide o technológiu, ktorá s dostatočnými technickými vedomosťami nie je pre neštátnych aktérov nedosiahnuteľná. Podľa analytíkov na produkciu IND treba tím odborníkov so špecializáciou v oblasti nukleárnej fyziky, strojárstva, metalurgie a konvenčných výbušnín.¹²

Po skonštruovaní IND prichádza na rad fáza použitia, ktorá sa pri nukleárnych zbraniach zdá najjednoduchšia. Ako cieľ do úvahy pripadá útok na veľkomesto alebo infraštruktúru. IND by mala pravdepodobne vysokú hmotnosť dosahujúcu až jednu tonu.¹³ V tomto prípade pripadajú do úvahy ako nosiče nákladné autá, komerčné lietadlá alebo kontajnerové lode. Ich výhodou je možný transport zbrane priamo k cieľu, ktorým môže byť husto obývaná časť veľkomesta, priemyselné zariadenie alebo dopravný uzol a pod. Práve táto skutočnosť zvyšuje atraktivitu nukleárnych zbraní pre teroristické skupiny.

Explozívna sila IND vyrobenej teroristickými skupinami bude podobná sile nukleárnych zbraní použitých v druhej svetovej vojne. To znamená, že pôjde o zbrane o sile približne 20 kiloton. V prípade výroby primitívnejšej nukleárnej zbrane by jej sila dosahovala pravdepodobne od niekoľko desiatok ton TNT až po niekoľko kiloton TNT, ktorá by stále mohla spôsobiť silnú explóziu omnoho väčšiu ako konvenčné výbušniny.¹⁴ Navyše by na rozdiel od konvenčnej trhavy mala za následok významný stupeň rádioaktívneho zamorenia, čo by v konečnom dôsledku viedlo k vyvolaniu psychologického efektu.

Pri produkcii IND teroristickou skupinou najväčšiu výzvu predstavuje získanie dostatočného množstva štiepneho materiálu, HEU alebo plutónia. V prípade neštátnych aktérov jeho získanie pripadá do úvahy prostredníctvom krádeže, fungujúceho čierneho trhu, sympatizujúceho režimu alebo jednotlivca.

Experti odhadujú, že aktuálne celkové globálne zásoby HEU predstavujú okolo 1440 ton, ktoré môžu byť použité pre výrobu viac ako 60 000 nukleárnych zbraní prvej generácie.

⁹ Cole, B. (2011): *The Changing Face of Terrorism: How Real is the Threat from Biological, Chemical and Nuclear Weapons?*, s. 40.

¹⁰ Ackerman, G. A. - Bale, J. M. (2009): *Profiling the WMD Terrorist Threat*, s. 30.

¹¹ Allison, G. (2004): *Nuclear Terrorism*. New York: Henry Holt and Company, s. 105.

¹² Ferguson, Ch. D. - Potter, W. C. (2006): *Improvised Nuclear Devices and Nuclear Terrorism* [online]. Dostupné na internete: <<http://www.blixassociates.com/wp-content/uploads/2011/03/No2.pdf>>.

¹³ Ibid.

¹⁴ Allison, G. (2004): *Nuclear Terrorism*. New York: Henry Holt and Company, s. 133.

Okolo 98% tohto štiepneho materiálu sa nachádza vo vlastníctve nukleárných štátov¹⁵. Všeobecným trendom je pokles v zásobách HEU. Podľa údajov na začiatku roku 2012 celkovo 68 štátov sveta disponuje výskumným nukleárnym reaktorom, ktorý využíva HEU a 34 štátov skladuje vo svojich zásobách najmenej 1 kg HEU v rámci civilného programu. Na druhej strane, globálne zásoby separovaného plutónia predstavujú asi 500 ton, z ktorých asi polovica bola vyprodukovaná pre nukleárne zbrane a zvyšok v rámci mierového nukleárneho programu. Trendom je zvyšovanie globálnych zásob plutónia. Rovnako okolo 98% zásob sa nachádza u nukleárných štátov.¹⁶

V prípade krádeže štiepneho materiálu teroristickou skupinou sú najrizikovejšími práve zásoby mimo existujúcich nukleárných zbraní, ktoré možno nájsť na stovkách miest po celom svete. Najväčšie obavy pritom dlhodobo vzbudzujú predovšetkým zásoby HEU a plutónia umiestnené v Ruskej federácii. Doteraz nie je známe presné množstvo vyprodukovaného nukleárneho materiálu z čias ZSSR. Rusko produkuje veľké zásoby štiepneho materiálu v rámci civilného a vojenského nukleárneho programu aj v súčasnosti. Spolu s USA patrí k štátom s najväčšími zásobami štiepneho materiálu mimo zbraní, a to primárne v dôsledku demilitarizácie nukleárnej výzbroje. Rusko v súčasnosti disponuje viac ako 700 ton HEU a viac ako 120 ton plutónia.¹⁷ Najväčšia neistota ohľadom ruských zásob štiepneho materiálu pramení z faktu, že od rozpadu ZSSR je správa, kontrola a fyzické zabezpečenie nukleárneho materiálu skladovaného približne na tisíc rozličných miestach považovaná za neadekvátnu vzhľadom na nukleárnu bezpečnosť. Závažným faktorom totiž je, že Rusko disponuje nedostatočným systémom na monitorovanie aktuálnych zásob nukleárneho materiálu a z tohto dôvodu nemožno presne určiť, koľko štiepneho materiálu Rusko aktuálne vlastní a kde ho skladuje.¹⁸ Na druhej strane, nukleárne zariadenia sú zastarané a mnohé sa nachádzajú v havarijnom stave, čo by mohlo v dôsledku nedostatočného zabezpečenia viesť k relatívne ľahkému prístupu teroristických skupín k štiepnemu materiálu. Navyše, strata postavenia pracovníkov v rámci nukleárneho programu a nedostatok alokovaných financií do programu kombinované s pretrvávajúcimi ekonomickými problémami, vysokou mierou korupcie a organizovaného zločinu v rámci ruskej spoločnosti významne zvyšujú riziko potenciálnych snáh teroristických skupín získať štiepny materiál pre následnú produkciu nukleárnej zbrane. Toto bolo v minulosti potvrdené niekoľkými pokusmi neštátnych aktérov o pašovanie nukleárneho a rádioaktívneho materiálu z Ruska¹⁹. Ďalším rizikovým štátom v tomto kontexte je Pakistan, ktorého zásoby štiepneho materiálu sú výrazne nízke, avšak rovnako sa považujú za neadekvátne zabezpečené. Navyše, riziko ich získania teroristickými skupinami zvyšuje aj fakt, že na jeho území operujú viaceré teroristické skupiny a organizácie.

Ďalšími rizikovými zariadeniami produkujúcimi štiepny materiál sú civilné nukleárne reaktory, výskumné reaktory používajúce HEU ako palivo a produkujúce plutónium vo forme odpadu a reaktory na produkciu medicínskych izotopov a pod. Všetky štáty disponujúce nukleárnym programom majú zásoby štiepneho materiálu. Podľa Medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu (ďalej IAEA) je dnes funkčných výskumných reaktorov celkovo 232 v 56

¹⁵ Najväčšie zásoby HEU sa nachádzajú v USA a Ruskej federácii.

¹⁶ IPFM (2011): Global Fissile Material Report 2011 [online] Dostupné na internete: <<http://fissilematerials.org/library/gfmr11.pdf>>

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Cole, B. (2011): The Changing Face of Terrorism: How Real is the Threat from Biological, Chemical and Nuclear Weapons?, s. 58.

¹⁹ Medzi rokmi 1993 a 1994 zatkli celkovo 300 zamestnancov ruského nukleárneho programu na základe obvinenia z ilegálneho vlastníctva, krádeže alebo pašovania nukleárneho materiálu. V roku 1998 z regiónu Čeljabinsk neštátni aktéri odcudzili dostatočné množstvo nukleárneho materiálu na produkciu nukleárnej bomby. Cole, B. (2011): The Changing Face of Terrorism: How Real is the Threat from Biological, Chemical and Nuclear Weapons?, s. 59.

štátoch sveta. Podľa údajov IAEA, okolo 20 000 vyhorených palivových súborov z výskumných reaktorov je obohatených nad 20%, pričom asi polovica z tohto množstva je obohatená nad 90%.²⁰ Hlavným problémom civilných reaktorov a zariadení využívajúcich alebo produkujúcich HEU a plutónium je skutočnosť, že nedisponujú adekvátnou ochranou štiepneho materiálu. Väčšina z nich je situovaná na univerzitách alebo vo výskumných centrách, ktoré sú prístupné verejnosti. Zásoby vyhorených palivových tyčí, ktoré sú dokonca menej zabezpečené, a rastúce zásoby separovaného plutónia zvyšujú riziko záujmu teroristických skupín o tento druh nukleárneho materiálu. K potenciálnym hrozbám patrí rovnako medzinárodný obchod s nukleárnym materiálom, pri ktorom dochádza k transportu štiepneho materiálu na globálnej úrovni. Táto skutočnosť predstavuje potenciálnu príležitosť pre teroristické skupiny získať štiepny materiál počas transportu.

Na druhej strane, okrem oficiálneho obchodu s nukleárnym materiálom existuje ilegálny obchod v rámci čierneho trhu. Podľa údajov IAEA od roku 1993 do roku 2011 bolo zaznamenaných celkovo 2164 kriminálnych aktivít súvisiacich s nukleárnym a rádioaktívnym materiálom. Konkrétne išlo o krádež, neautorizované a ilegálne vlastníctvo, ilegálnu prepravu a pokusy o predaj nukleárneho a rádioaktívneho materiálu. V 16 prípadoch išlo o ilegálne aktivity spojené s HEU a plutóniom. Vo všetkých prípadoch však množstvo HEU a plutónia bolo extrémne malé, a teda nedostatočné na produkciu IND.²¹ Na základe týchto údajov možno konštatovať, že naďalej pretrvávajú problémy so zabezpečením nukleárneho materiálu, čím sa zvyšuje riziko jeho získania teroristickými skupinami. Na druhej strane, toto riziko umocňuje fakt, že neštátni aktéri majú záujem získať nukleárny a rádioaktívny materiál.

Ďalšiu možnosť získať štiepny materiál na výrobu nukleárnej zbrane predstavuje jeho poskytnutie tzv. „darebáckymi štátmi“ (rogue states), ktoré môžu potenciálne byť sympatizantmi a podporovateľmi teroristickej skupiny v jej cieľoch. Možno predpokladať, že v tomto prípade by sympatizanti mohli byť donormi nielen štiepneho materiálu, ale aj potrebného know-how na výrobu zbrane. Navyše, v tomto prípade by pôvod materiálov na skonštruovanie zbrane bol ťažšie identifikovateľný. V súčasnosti za najrizikovejšie štáty v tomto kontexte možno považovať Pakistan, KĽDR a Irán.

Pakistan je rizikovým štátom v kontexte potenciálnych snáh teroristických skupín o získanie štiepneho materiálu. V súčasnosti jeho nukleárny arzenál rastie, keďže produkuje HEU aj plutónium pre nukleárne zbrane a rozširuje zariadenia na produkciu štiepneho materiálu. V jeho prípade najväčšie obavy vzbudzuje politická nestabilita, aktivity islamských teroristov na jeho území, ako aj v susedných štátoch, nedostatočný systém zabezpečenia nukleárných zariadení produkujúcich štiepny materiál a pod. Riziko tu predstavuje skutočnosť, že mnoho vysoko postavených pakistanských úradníkov, a predovšetkým náboženských predstaviteľov, sympatizuje s islamskými fundamentalistami a talibanským režimom, pakistanská vláda v minulosti, v 90. rokoch 20. storočia, dokázala vojenskou podporou radikálnych islamistov z Talibanu. V súvislosti s nukleárnym terorizmom tu existuje riziko poskytnutia štiepneho materiálu teroristickej skupine. V prípade KĽDR neexistujú jasné dôkazy o prepojení a podpore teroristických skupín. V tomto prípade pripadá primárne do úvahy možnosť predaja štiepneho materiálu priamo alebo nepriamo teroristickej skupine. Ďalšie obavy vzbudzuje Irán, ktorý je dlhodobo podozrievaný zo snáh vyvinúť a vyrobiť nukleárnu zbraň, pričom jeho oficiálni predstavitelia tvrdia, že jeho nukleárny program slúži výlučne mierovým cieľom. Problémom je, že sa tieto technológie môžu v prípade nedostatočnej kontroly použiť na výrobu nukleárných zbraní. Znepokojujúci je aj fakt, že Irán sa netají svojou podporou

²⁰ IAEA (2012): Research Reactors Database [online]. Dostupné na internete: <<http://nucleus.iaea.org/RRDB/RR/ReactorSearch.aspx?filter=0>>

²¹ IAEA (2012): Illicit Trafficking Database [online]. Dostupné na internete: < <http://www-ns.iaea.org/downloads/security/itdb-fact-sheet.pdf>>

medzinárodného terorizmu. Na základe tejto skutočnosti existuje hrozba poskytnutia štiepneho materiálu alebo iných komponentov na výrobu nukleárných zbraní teroristom.

1.2 Získanie nukleárnej zbrane a jej následné použitie

Ďalšiu potenciálnu formu nukleárneho terorizmu predstavuje získanie a následné použitie existujúcej nukleárnej hlavice, náboja, míny torpéda a pod. Ide o potenciálne najvyššiu formu nukleárneho terorizmu. V prípade teroristov prichádza do úvahy jej získanie prostredníctvom krádeže z armádnych základní, skladov, výrobných zariadení, alebo počas transportu a pod., alebo získanie od sympatizujúceho nukleárneho štátu.

Pokiaľ ide o získanie nukleárnej zbrane prostredníctvom sympatizujúcej krajiny, ktorá by tým chcela dosiahnuť určité ciele za pomoci teroristov, tento predpoklad je málo pravdepodobný. Táto skutočnosť pramení predovšetkým z toho, že pravdepodobnosť odhalenia činu a vinníka by bola veľmi vysoká. Navyše, krajina by následne čelila masívnej odвете a morálnemu odsúdeniu medzinárodného spoločenstva.

Pri krádeži by sa teroristi pravdepodobne snažili získať už vyradené nukleárne hlavice určené na likvidáciu. Ďalej by to boli predovšetkým taktické nukleárne zbrane, ktoré sú vďaka svojej relatívne nižšej hmotnosti prenosnejšie. Strategické nukleárne zbrane sa vyznačujú svojou pomerne vysokou hmotnosťou a objemom. Navyše bývajú skladované mimo svojich nosičov.²² Na druhej strane v prospech taktických nukleárných zbraní hovorí aj fakt, že v súčasnosti nepodliehajú medzinárodnej kontrole, a preto ich presný počet v arzenáloch nukleárných mocností nie je známy.

Napriek značnej redukcii zásob nukleárných zbraní po skončení studenej vojny, stále viac ako 20 000 strategických a taktických nukleárných zbraní zostáva v národných arzenáloch, z toho viac ako desaťtisíc zbraní sa nachádza v rezervách, ale doposiaľ ešte nerozmontované a nezničené, pričom asi deväťdesiat percent z nich sa nachádza v USA a Rusku.²³ Najväčšie obavy z potenciálnej snahy teroristov získať nukleárne zbrane, vzbudzujú arzenály Ruska a Pakistanu, a to predovšetkým pre nedostatočné bezpečnostné opatrenia arzenálov. V tejto súvislosti však treba dodať, že aj napriek istým pochybnostiam ohľadom zabezpečenia arzenálov u niektorých nukleárných štátov, prekonanie bezpečnostných opatrení je pre neštátnych aktérov stále extrémne náročné. Nukleárne zbrane sú totiž najlepšie stráženým strategickým záujmom štátov, sú lokalizované do prísne strážených oblastí a podliehajú niekoľkonásobným zabezpečovacím systémom proti neautorizovanému použitiu, ktoré sú na sebe nezávislé.²⁴ Túto skutočnosť potvrdzuje aj fakt, že doposiaľ nebola zaznamenaná žiadna úspešná krádež nukleárnej zbrane.

V prípade úspešného získania nukleárnej zbrane, ďalšiu výzvu predstavuje doručenie zbrane do cieľa a jej následná detonácia. Podľa niektorých expertov práve detonácia nukleárnej zbrane predstavuje ďalšiu zásadnú prekážku²⁵. Ako bolo demonštrované, všetky fázy v procese získania a použitia nukleárnej zbrane predstavujú značné prekážky, preto je málo pravdepodobné, že by sa niektorá zo súčasných teroristických skupín na základe svojich

²² Allison, G. (2004): Nuclear Terrorism. New York: Henry Holt and Company, s. 133.

²³ IPFM (2011): Global Fissile Material Report 2011 [online] Dostupné na internete: <<http://fissilematerials.org/library/gfmr11.pdf>>

²⁴ Matoušek, J. - Mika, O. - Vičar, D. (2005): Nové hrozby terorizmu: chemický, biologický, radiologický a jaderný terorizmus, s. 57.

²⁵ Aby mohli dôjsť k detonácii nukleárnej zbrane, teroristi musia prekonať zabezpečenie proti neoprávnenému použitiu. Väčšina štátov používa tzv. PALs (Permissive Action Links) fungujúci ako elektronická zámka s mnohonásobným digitálnym kódom integrovaným priamo do hlavíc alebo tzv. SAFF systém fungujúci ako elektronická zámka požadujúca autorizačný kód od viacerých jednotlivcov. Ackerman, G. A. - Bale, J. M. (2009): Profiling the WMD Terrorist Threat, s. 30.

motivácií a schopností odhodlala k tomuto druhu nukleárneho terorizmu na dosiahnutie svojich cieľov. Táto forma nukleárneho terorizmu je síce teoreticky možná, v praktickej rovine je však jej realizácia značne obmedzená, a preto málo pravdepodobná.

1.3 Útok na zariadenia skladujúce a produkujúce nukleárny materiál

Ďalšiu formu nukleárneho terorizmu predstavuje útok na nukleárne zariadenia s následným rozptýlením rádionuklidov a vyvolaním havarijných udalostí. Teroristi v tomto prípade nemusia mať záujem resp. schopnosť zostrojiť nukleárnu bombu. Prostredníctvom ich vlastných zdrojov a technických znalostí môžu uskutočniť útoky na nukleárne ciele. Potenciálne terče tohto druhu nukleárneho terorizmu predstavujú nukleárne elektrárne, sklady vyhoreného paliva, nemocnice, výskumné ústavy a pod., pričom útok na ne môže byť potenciálne realizovaný zvonku alebo zvnútra.²⁶

Pri útoku zvonku ide o použitie konvenčnej výbušniny s cieľom spôsobiť deštrukciu nukleárneho zariadenia s následným únikom rádiácie do okolitého prostredia. Úspech pri tomto druhu útoku je však málo pravdepodobný, keďže nukleárne zariadenia sú spravidla adekvátne zabezpečené aj proti najsilnejšiemu zemetraseniu alebo pádu lietadla. Pri útoku zvnútra možno počítať s prípadnou sabotážou pracovníka v rámci nukleárneho zariadenia. Aj tento operačný cieľ je málo pravdepodobný z hľadiska úspechu, keďže potenciálna sabotáž nukleárneho zariadenia by si vyžadovala prekonanie celého radu viacnásobných zabezpečovacích prvkov chrániacich samotný reaktor.

Z hľadiska zabezpečenia sú rizikovejšie sklady nukleárneho materiálu, vyhoreného nukleárneho paliva a sklady závodov na jeho prepracovanie. Hoci sú tieto objekty pod prísnu kontrolou a možnosť prieniku do nich je minimálna, nie je vylúčená. Ďalším príkladom by mohol byť útok počas prepravy rádioaktívneho odpadu.

1.4 Rádiologický terorizmus

Špecifickou formou nukleárneho terorizmu je použitie rádiologickej zbrane²⁷, ktorá sa pre neštátnych aktérov vo všeobecnosti považuje za podstatne jednoduchšie dosiahnuteľnú, ako získanie a použitie nukleárnej zbrane. Podľa analytikov, k rádiologickému terorizmu sa potenciálne môžu uchýliť všetky kategórie teroristických skupín. Predovšetkým však pôjde o teroristov s nedostatočnými finančnými a technologickými prostriedkami na útok prostredníctvom nukleárnej zbrane, ako aj tých, ktorých cieľom bude psychologický dopad na verejnosť.²⁸

Existuje niekoľko spôsobov, ktorými možno rozšíriť rádioaktívny materiál za pomoci použitia špinavej bomby. Pri najjednoduchšej rádiologickej zbrani sa využíva konvenčná výbušnina na rozptýlenie rádioaktívneho materiálu. Sofistikovanejšie metódy si vyžadujú špeciálne technické znalosti. Rádioaktívny materiál vo forme prášku, môže byť rozšírený prostredníctvom ventilačného systému v budove, prostredníctvom rozprašovacieho zariadenia rozšírený v atmosfére, vo vodných zdrojoch a pod. Ďalší variant rádiologickej zbrane môže mať podobu kufríka s rádiologickým materiálom, ktorý teroristi môžu prípadne umiestniť do oblasti s vysokým výskytom a frekvenciou ľudí. Takáto rádiologická zbraň môže mať v dôsledku dlhodobého vyžarovania rádiácie veľmi negatívny vplyv na zdravie obyvateľov.²⁹

²⁶ Cole, B. (2011): The Changing Face of Terrorism: How Real is the Threat from Biological, Chemical and Nuclear Weapons?, s. 39.

²⁷ Rádiologická zbraň alebo tzv. špinavá bomba býva označovaná ako Radiological Dispersion Device (RDD).

²⁸ Ferguson, Ch. D. - Potter, W. C. (2004): The Four Faces of Nuclear Terrorism, s. 59.

²⁹ Cole, B. (2011): The Changing Face of Terrorism: How Real is the Threat from Biological, Chemical and Nuclear Weapons?, s. 39.

Potenciálna atraktivita rádiologickej zbrane pramení primárne z toho, že rádioaktívny materiál je pre neštátnych aktérov dostupnejší ako štiepny. Existuje široké spektrum rádioaktívnych materiálov, ktoré môžu byť zdrojom pre špinavú bombu. Najefektívnejšími sú izotopy s relatívne krátkym polčasom rozpadu, ktoré sú schopné dosiahnuť maximálny radiačný efekt, ako stroncium-90, cézium-137 a kobalt-60. Zdrojmi rádioaktívneho materiálu sa môže stať vyhorené palivo z reaktorov nukleárných elektrární, rádiologické zdroje alebo rádioaktívny materiál používaný vo výskumných zariadeniach, nemocniciach či priemyselnej výrobe, ktoré sú relatívne nedostatočne zabezpečené.³⁰ Z hľadiska fyzikálnych vlastností je pre účely terorizmu dostupnejší rádioaktívny odpad z výskumných reaktorov ako odpad z nukleárných elektrární, a to predovšetkým kvôli jeho nižšej rádioaktivite, hmotnosti a následne jednoduchšej manipulácii s ním. Dalším relevantným faktorom pre teroristov, ktorý vplýva na príťažlivosť suroviny na výrobu špinavej bomby, je možnosť jej rozšírenia. Z tohto dôvodu sa pre nich stávajú príťažlivejšími suroviny v práškovej forme, ktoré sú pre nich použiteľnejšie ako suroviny v pevnom skupenstve.³¹

Následky teroristického útoku s použitím špinavej bomby by pravdepodobne nedosahovali takú mieru intenzity ako potenciálny útok s použitím nukleárnej zbrane. Pri detonácii špinavej bomby by došlo k rozšíreniu rádioaktívneho materiálu, ktorý by pravdepodobne viedol k usmrteniu malého počtu ľudí v krátkom časovom horizonte. Z dlhodobého hľadiska by mal útok za následok usmrtenie stoviek ľudí na následky ožiarenia.³² Pokiaľ ide o dosiahnutie psychologického efektu v podobe vyvolania atmosféry strachu medzi populáciou, bol by jeho celospoločenský dopad nepochybne významný.

2 Prevencia a potláčanie nukleárneho terorizmu

Konkrétne pokusy získať a použiť nukleárne zbrane s cieľom uskutočniť teroristický útok z histórie dokazujú, že spoločnosť, hlavne západné demokracie, sú zraniteľné. Táto skutočnosť má za následok zvýšené nároky na prevenciu a obranu, ktorá je v súčasnosti problematická, čo súvisí s charakterom samotných teroristických skupín. Prevencia a potláčanie nukleárneho terorizmu sa stali prioritou na medzinárodnej úrovni už v polovici 90. rokov 20. storočia, pretože charakter bezpečnostnej hrozby zásadne ovplyvňuje efektivita predovšetkým medzinárodných multilaterálnych opatrení a spolupráca na jeho potlačenie.

Boj proti terorizmu možno vo všeobecnosti charakterizovať ako „dlhodobé pôsobenie, pri ktorom sa v najväčšom možnom rozsahu používajú nevojenské prostriedky a nástroje“.³³ K týmto prostriedkom patria hlavne diplomatické, politické, ekonomické a legislatívne nástroje, medzinárodná spolupráca, uplatnenie preventívnych a represívnych opatrení štátu a pod. Ich primárnym cieľom je prevencia a potláčanie samotného terorizmu. Za hlavné zložky medzinárodnej spolupráce pri prevencii a potláčaní nukleárneho terorizmu možno považovať:

1. opatrenia na zastavenie proliferácie nukleárných zbraní, materiálov, technológií a odborných znalostí,
2. opatrenia na zabezpečenie existujúcich arzenálov zbraní, materiálov a technológií,
3. represívne nástroje kriminalizujúce ilegálne aktivity spojené s proliferáciou nukleárných zbraní, materiálov, technológií a odborných znalostí s cieľom uskutočniť teroristický útok.

³⁰ Ferguson, CH. D. - Potter, W. C. (2004): *The Four Faces of Nuclear Terrorism*, s. 59.

³¹ Allison, G. (2004): *Nuclear Terrorism*. New York: Henry Holt and Company, s. 150.

³² Cole, B. (2011): *The Changing Face of Terrorism: How Real is the Threat from Biological, Chemical and Nuclear Weapons?*, s. 40.

³³ Eichler, J. (2010): *Terorismus a války v době globalizace*, s. 218.

Do prvých dvoch identifikovaných skupín možno zaradiť medzinárodné právne normy a medzinárodné inštitúcie ako nástroje v oblasti prevencie proliferácie nukleárných zbraní, materiálov, technológií a odborných znalostí. Sú súčasťou komplexu - globálneho neproliferačného režimu. Cieľom režimu je zabránenie proliferácii nukleárných zbraní, zaistenie ochrany nukleárných materiálov a zavedenie účinnej ochrany zariadení na ich produkciu. Čo sa týka hrozby nukleárneho terorizmu je ich primárnym cieľom zabrániť teroristickým skupinám v ich snahách získať a použiť nukleárne zbrane, technológie a materiály na dosiahnutie svojich cieľov, pretože by to malo v konečnom dôsledku katastrofický dopad.

Do tretej skupiny nástrojov v boji proti nukleárnemu terorizmu patria medzinárodné dohovory, zmluvy a inštitúcie, ktoré sú svojím charakterom represívne. Ich cieľom je zriadiť mechanizmy, ktoré umožnia trestné stíhanie páchatel'ov proliferácie nukleárných zbraní s cieľom realizovať teroristický akt. Tieto nástroje kriminalizujú a trestajú neoprávnené aktivity s nukleárnymi, zbraňami, materiálmi a technológiami uskutočňované neštátnymi aktérmi, alebo priamo páchanie nukleárneho terorizmu. Súlad všetkých troch skupín medzinárodných nástrojov je nevyhnutný pre efektívny boj proti proliferácii nukleárných zbraní, materiálov, technológií a know-how s cieľom uskutočňovať teroristickú činnosť.

V nasledujúcich podkapitolách budú roznalýzované hlavné medzinárodné nástroje relevantné z hľadiska prevencie a potlačania bezpečnostnej hrozby nukleárneho terorizmu. Pozornosť je venovaná najvýznamnejším nástrojom, ktoré sa týkajú výlučne prevencie alebo potlačania proliferácie nukleárných zbraní.

2.1 Zmluva o nešírení nukleárných zbraní

Právnym a politickým základom globálneho nukleárneho neproliferačného režimu je Zmluva o nešírení nukleárných zbraní (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, ďalej NPT) z roku 1968 (do platnosti vstúpila v 1970). Jej primárnymi cieľmi je zabrániť horizontálnej proliferácii nukleárných zbraní a technológií medzi zmluvnými štátmi, podporovať mierové využívanie nukleárnej energie a smerovať ku konečnému nukleárnemu odzbrojeniu.³⁴

Medzi hlavné výzvy medzinárodného režimu ustanoveného zmluvou NPT patrí práve význam zmluvy vo vzťahu k nukleárnemu terorizmu. NPT bola prijatá v čase studenej vojny, kedy sa za najväčšiu bezpečnostnú hrozbu považovalo vypuknutie nukleárnej vojny medzi superveľmocami, USA a ZSSR. Na začiatku 21. storočia sa za ňu považuje práve nukleárny terorizmus. Z hľadiska jeho prevencie má NPT limitovanú funkciu, keďže sa nukleárnym terorizmom nezaobera priamo. Vo vzťahu k nemu je nepriamo relevantný článok VI. NPT, podľa ktorého každá zmluvná strana sa zaväzuje viesť rokovania o účinných opatreniach na zastavenie pretekov v nukleárnom zbrojení v blízkej budúcnosti a na nukleárne odzbrojenie.³⁵ Jeho podstata spočíva v predpoklade, že len úplné nukleárne odzbrojenie môže zabrániť použitiu nukleárných zbraní a technológií, a to teda aj neštátnym aktérom. Tento cieľ je možné dosiahnuť len za predpokladu, že sa všetky nukleárne štáty vzdajú svojich arzenálov. Napriek aktivitám USA a Ruska v oblasti nukleárneho odzbrojenia, v krátkodobom horizonte nemožno v tejto oblasti očakávať progres. Problematickými štátmi sú Izrael, India a Pakistan, ktoré nukleárne zbrane vlastnia, alebo v prípade Izraela, sú podozrievané z ich vlastníctva. Zmluvu NPT neratifikovali, a preto sa nachádzajú mimo jej režimu. Ďalším problematickým štátom je KĽDR, ktorá od zmluvy odstúpila v roku 2003 po odhalení jej vojenského nukleárneho programu, čím oslabilila dôveryhodnosť celého medzinárodného režimu ustanoveného zmluvou NPT. Navyše, status zmluvy ďalej oslabuje Irán, ktorý ako zmluvný štát nerešpektuje záväzky vyplývajúce z NPT a je dlhodobo podozrivý z rozvíjania vojenského nukleárneho programu.

³⁴ UN (1968): Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons [online], Dostupné na internete: <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/pdf/NPTEnglish_Text.pdf>

³⁵ Ibid.

Z hľadiska proliferácie nukleárných zbraní a nukleárneho terorizmu možno preto konštatovať, že súčasný stav v plnení záväzku týkajúceho sa nukleárneho odzbrojenia, neprispieva k ich prevencii.

Za ďalšie články NPT nepriamo predchádzajúce nukleárnemu terorizmu možno považovať tie, ktoré sa týkajú cieľa zabrániť horizontálnej proliferácii nukleárných zbraní a technológií, a tým vzniku nových nukleárných mocností s neadekvátne zabezpečenými arzenálmi, ktoré by sa mohli stať relatívne ľahkým terčom teroristických skupín. Konkrétne ide o článok I. NPT, z ktorého nukleárnym štátom vyplýva záväzok nikomu neposkytnúť priamo alebo nepriamo nukleárne zbrane alebo iné nukleárne výbušné zariadenia, ani kontrolu nad nimi. Ďalším relevantným je článok II., ktorý zaväzuje štáty nevlastniace nukleárne zbrane neprijatť priamo alebo nepriamo nukleárne zbrane alebo nukleárne výbušné zariadenia ani kontrolu nad nimi.³⁶ Tieto ustanovenia NPT môžu slúžiť ako efektívna prevencia nukleárneho terorizmu len pod podmienkou, ak k zmluve pristúpia všetky štáty rozvíjajúce mierový nukleárny program a zároveň sa podriadia jej verifikačnému mechanizmu zo strany IAEA.

NPT môže teda plniť funkciu efektívneho nástroja v prevencii nukleárneho terorizmu len pod podmienkou dosiahnutia univerzálneho členstva a zároveň podriadenia sa zmluvných štátov verifikačnému mechanizmu zmluvy, ktorý prostredníctvom prísnych opatrení umožňuje kontrolu záväzkov NPT a je schopný zaručiť, že nukleárny materiál, či už deklarovaný alebo nedeklarovaný, je zaistený voči neoprávnenému použitiu. V neposlednom rade významným nedostatkom režimu NPT je absencia účinnej inštitúcie s právom kontrolovať implementovanie záväzkov zmluvných štátov a uplatňovať sankčné prostriedky voči zmluvným stranám v prípade ich porušenia.

2.2 Medzinárodná agentúra pre atómovú energiu

Za jedného z najvýznamnejších aktérov v oblasti prevencie a boja proti nukleárnemu terorizmu možno považovať IAEA. IAEA ako organizácia pridružená k OSN bola založená v roku 1957 s primárnym cieľom slúžiť ako popredné svetové vedecké fórum pre vedeckú a technickú spoluprácu a podporu využívania nukleárnej energie na mierové účely.

Prevenciu nukleárneho terorizmu IAEA nepriamo realizuje prostredníctvom dohľadu nad plnením záväzkov štátov vyplývajúcich z NPT. Ako už bolo spomenuté, IAEA predstavuje inštitúciu v oblasti verifikácie správnosti, presnosti a úplnosti deklarovania nukleárných materiálov a aktivít vykonávaných štátmi v nukleárných zariadeniach. Dohľad nad nukleárnym programom štátu s cieľom zistiť, či sa rozvíja v súlade s NPT, sa vykonáva prostredníctvom systému záruk. Opatrenia v rámci neho sa realizujú na základe dohody medzi štátom a IAEA. Verifikačné aktivity v rámci systému záruk sa v zmluvnom štáte vykonávajú prostredníctvom inšpekcií na mieste (on-site inspections) a návštev zariadení a lokalít, v ktorých štát deklaroval prítomnosť nukleárneho materiálu, a nasledujúcim monitorovaním a vyhodnocovaním. Cieľom týchto aktivít je overovanie správnosti a presnosti deklarovaného typu a množstva nukleárných materiálov štátu a ich technické zabezpečenie.³⁷ Od roku 1997 je verifikačný systém záruk posilnený pomocou právneho dokumentu, Dodatkového protokolu. Na základe neho má IAEA právo nielen overovať, či štát rozvíja nukleárny program v súlade s NPT, ale aj komplexne monitorovať nukleárne aktivity štátu. Na základe Dodatkového protokolu má IAEA právo prístupu k rozsiahlym informáciám a zariadeniam štátu s cieľom overiť jeho deklarované a potenciálne nedeklarované nukleárne aktivity.

³⁶ UN (1968): Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons [online], Dostupné na internete: <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/pdf/NPTEnglish_Text.pdf>

³⁷ IAEA (2012): IAEA Safeguards Overview: Comprehensive Safeguards Agreements and Additional Protocols [online], Dostupné na internete: <http://www.iaea.org/Publications/Factsheets/English/sg_overview.html>

Okrem verifikácie NPT, IAEA slúži ako expertná organizácia. Problematikou prevencie nukleárneho terorizmu sa IAEA zaoberá prostredníctvom Oddelenia Nukleárnej ochrany a bezpečnosti (Department of Nuclear Safety and Security). Súčasnú aktivitu IAEA v oblasti nukleárnej bezpečnosti sa realizujú v súlade s Plánom nukleárnej bezpečnosti na roky 2010-2013 (Nuclear Security Plan for 2010-2013, ďalej Plán)³⁸, ktorý je založený na medzinárodných zmluvách a jeho cieľom je pomôcť štátom posilniť ich nukleárnu bezpečnosť a predísť hrozbe nukleárneho terorizmu.³⁹ Implementácia Plánu v kontexte nukleárneho terorizmu prebieha v rámci troch základných oblastí.

Prvou z nich je prevencia, ktorá zahŕňa opatrenia na fyzickú ochranu nukleárneho a rádioaktívneho materiálu proti krádeži, ilegálnemu vlastníctvu, pašovaniu, neoprávnenému používaniu, ako aj opatrenia na ochranu nukleárnych zariadení a transportu materiálu proti sabotáži alebo inému zákernému činu⁴⁰. Fyzická ochrana nukleárneho a rádioaktívneho materiálu a zariadení je záväzok štátov, ktorý im vyplýva z medzinárodných zmlúv týkajúcich sa nešírenia nukleárnych zbraní. Na podporu implementácie týchto záväzkov v rámci oblasti prevencie bola vytvorená Medzinárodná poradná služba IAEA pre fyzickú ochranu (International Physical Protection Advisory Service) v roku 1995. Jej úlohou je na základe žiadosti štátu vyslať skupinu expertov s cieľom poskytnúť pomoc pri posudzovaní kvality systémov na fyzickú ochranu nukleárneho a rádioaktívneho materiálu a zariadení na národnej úrovni a ich súlad s medzinárodnými štandardmi. V prípade potreby môže štátu odporučiť opatrenia na zvýšenie efektivity systému. Ďalším nástrojom v tejto oblasti je Medzinárodná poradná služba IAEA pre nukleárnu bezpečnosť (International Nuclear Security Advisory Service), ktorej úlohou je identifikovať potreby v rámci nukleárnej bezpečnosti štátu, odporučiť ďalšie oblasti pre spoluprácu a pod.⁴¹ V oblasti prevencie IAEA plní významné aktivity aj pri asistencii štátu v lokalizovaní a zaistení opustených rádioaktívnych zdrojov⁴² a predchádzaní vzniku nových opustených zdrojov, ktoré sú vysoko rizikové práve z hľadiska nukleárneho terorizmu.

Ďalšou oblasťou implementácie Plánu v súvislosti s nukleárnym terorizmom je odhaľovanie a schopnosť reagovať na zákerné činy týkajúce sa nukleárnymi a rádioaktívnymi materiálmi. Rozvoj tejto oblasti v rámci IAEA je nevyhnutý pre prípad zlyhania prevencie a jeho podstatou je zvýšenie národných kapacít a schopností štátov pri odhaľovaní a zabránení snahám neštátnych aktérov získať nukleárne a rádioaktívne materiály na dosiahnutie svojich cieľov. Aktivity IAEA sa v rámci odhaľovania zameriavajú na hodnotenie kapacít a schopností štátu potláčať ilegálne obchodovanie, krádež alebo iné protiprávne získanie nukleárnymi

³⁸ Program nukleárnej bezpečnosti bol v rámci IAEA spustený v roku 2002, keď zároveň Rada guvernérov schválila prvý spoločný Akčný plán IAEA v boji proti nukleárnemu terorizmu (IAEA Action Plan to Combat Nuclear Terrorism). V rovnakom roku bolo schválené vytvorenie dobrovoľného mechanizmu financovania prostredníctvom Fondu nukleárnej bezpečnosti (Nuclear Security Fund), ktorého najväčšími dobrovoľnými prispievateľmi sú USA, Kanada, EÚ a Rusko. V roku 2005 Rada guvernérov schválila v poradí druhý Plán nukleárnej bezpečnosti na roky 2006-2009 (Nuclear Security Plan for 2006-2009).

³⁹ IAEA (2009): Nuclear Security Plan for 2010-2013 [online], Dostupné na internete: <http://www.iaea.org/About/Policy/GC/GC53/GC53Documents/English/gc53-18_en.pdf>.

⁴⁰ Aktivitami v oblasti fyzickej ochrany nukleárnymi materiálmi sa IAEA zaoberá už od roku 1972 na základe nezáväzného dokumentu Odporúčania pre fyzickú ochranu nukleárnymi materiálmi (Recommendations for the Physical Protection of Nuclear Material).

⁴¹ IAEA (2012): Prevention of Malicious Acts [online], Dostupné na internete: <<http://www-ns.iaea.org/security/prevention.asp?s=4&l=26>>.

⁴² Opusteným rádioaktívnym zdrojom (orphan source) je zdroj obsahujúci značné množstvo rádioaktívnych látok, ktorý sa v dôsledku straty, krádeže, neoprávneného premiestnenia alebo prepravy nenachádza pod adekvátnou kontrolou.

a rádioaktívnych materiálov. Hodnotenie sa vykonáva v rámci expertnej Medzinárodnej poradnej služby IAEA pre nukleárnu bezpečnosť, ktorá zároveň štátom poskytuje odporúčania na posilnenie opatrení na odhaľovanie neoprávneného pohybu nukleárneho a rádioaktívneho materiálu.⁴³ Navyše, aktivity IAEA v oblasti verifikácie plnenia záväzkov NPT v rámci systému záruk prispievajú k nukleárnej bezpečnosti. V tomto smere hlavnú úlohu zohrávajú inšpekcie IAEA, ktoré pomáhajú odhaľovať prípady krádeže alebo protiprávneho zaobchádzania s nukleárnymi a rádioaktívnymi materiálmi. V prípade potreby IAEA poskytuje odporúčania národným autoritám v oblasti posilnenia a zlepšenia kontroly nukleárnych a rádioaktívnych materiálov.

Poslednou oblasťou realizácie Plánu, ktorá má dopad na prevenciu nukleárneho terorizmu, je koordinácia informácií o nukleárnej bezpečnosti a ich analýza. V praktickej rovine ide o blízku spoluprácu a koordináciu aktivít a programov v oblasti nukleárnej bezpečnosti s ostatnými oddeleniami IAEA, na jednej strane. Na strane druhej, IAEA udržiava blízku spoluprácu a koordináciu v tejto oblasti s relevantnými medzinárodnými inštitúciami ako Medzinárodná organizácia kriminálnej polície (INTERPOL), Európsky policajný úrad (EUROPOL), Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE), Úrad OSN pre drogy a kriminalitu (UNODC) a pod. V oblasti koordinácie informácií IAEA od roku 1995 vedie informačný systém o prípadoch týkajúcich sa ilegálneho obchodu a neoprávnených aktivít s nukleárnym a rádioaktívnym materiálom (Illicit Trafficking Database). Jeho hlavným cieľom je uľahčiť výmenu informácií o neoprávnených aktivitách týkajúcich sa nukleárnym a rádioaktívnymi materiálmi a pomáhať v identifikovaní potenciálnych bezpečnostných hrozieb.

Napriek uvedeným aktivitám IAEA, ktoré konkrétne napomáhajú predchádzanie nukleárnemu terorizmu, má v tejto oblasti stále limitovaný mandát. Na to, aby slúžila ako efektívna verifikačná organizácia NPT, treba, ako už bolo spomenuté, rozšíriť členstvo NPT a zároveň rozšíriť medzinárodný dohľad nad nukleárnymi kapacitami štátov. Ďalšie nedostatky možno identifikovať v poradnej funkcii IAEA pre členské štáty v oblasti dohľadu nad implementáciou záväzkov. Problémom je, že v prípade odhalenia nedostatkov IAEA má právomoc len odporučiť štátom prijať opatrenia buď na zaistenie ochrany, alebo na prijatie adekvátnej legislatívy. Tieto odporúčania však nie sú pre členské štáty záväzné a ich rešpektovanie závisí len od politickej vôle a možností konkrétneho štátu.

2.3 Spoločný dohovor o bezpečnosti nakladania s vyhoreným palivom a o bezpečnosti nakladania s rádioaktívnym odpadom

Z hľadiska prevencie nukleárneho terorizmu ďalšiu významnú medzinárodnú zmluvu predstavuje Spoločný dohovor o bezpečnosti nakladania s vyhoreným palivom a o bezpečnosti nakladania s rádioaktívnym odpadom (Joint Convention on the Safety of Spent Fuel Management and on the Safety of Radioactive Waste Management, ďalej Spoločný dohovor), ktorý bol prijatý v roku 1997 (do platnosti vstúpil v roku 2001) na konferencii zvolanej IAEA. Spoločný dohovor upravuje nakladanie s vyhoreným palivom a rádioaktívnym odpadom z civilných nukleárnych reaktorov a zariadení a s vyhoreným palivom a rádioaktívnym odpadom z vojenských a obranných programov, keď sú tieto materiály natrvalo presunuté a spracované v rámci civilných nukleárnych programov, alebo ak sú deklarované za materiál na účely dohovoru.⁴⁴

Ide o prvú medzinárodnú multilaterálnu dohodu, ktorá reguluje bezpečnosť a ochranu zmienených materiálov, a tým rozvíja a podporuje medzinárodný režim nukleárnej bezpečnosti

⁴³ IAEA (2009): Nuclear Security Plan for 2010-2013 [online], Dostupné na internete: <http://www.iaea.org/About/Policy/GC/GC53/GC53Documents/English/gc53-18_en.pdf>.

⁴⁴ IAEA (1997): Joint Convention on the Safety of Spent Fuel Management and on the Safety of Radioactive Waste Management [online], Dostupné na internete: <<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/1997/infcirc546.pdf>>

IAEA. Dané materiály sú vysoko rizikové z hľadiska potenciálnych snáh teroristických skupín získať ich a použiť vo forme zbrane na dosiahnutie svojich cieľov. Z hľadiska prevencie nukleárneho terorizmu je významný záväzok signatárskych štátov, ktoré sa prijatím Spoločného dohovoru zaviazali uskutočňovať opatrenia na zaistenie bezpečnosti zmienených materiálov na svojom území, ako aj pri cezhraničnej preprave. Každý zo zmluvných štátov je povinný na hodnotiacich stretnutiach zmluvných štátov predkladať národnú správu o vykonaných opatreniach s cieľom implementovať záväzky vyplývajúce zo Spoločného dohovoru.⁴⁵ Výzvu v tejto oblasti predstavuje slabý verifikačný mechanizmus, ktorý spočíva v pravidelných správach od zmluvných strán o uskutočňovaní konkrétnych opatrení na realizáciu záväzkov vyplývajúcich zo zmluvy a o národných zásobách vyhoreného paliva a rádioaktívneho odpadu. V prípade akýchkoľvek nezrovnalostí, zmluvné strany môžu konzultovať problémy na spoločných stretnutiach.

Ďalším nedostatkom je, že dohovor neustanovuje žiadnu medzinárodnú inštitúciu, ktorá by vykonávala priamy dohľad nad realizáciou a plnením záväzkov zmluvy a disponovala právom udeľovať sankcie zmluvným stranám za porušenie záväzkov dohovoru, čo de facto z hľadiska prevencie nukleárneho terorizmu oslabuje jeho význam. V neposlednom rade ďalším závažným faktom je, že nie všetky štáty sveta disponujúce nukleárnymi zariadeniami sú jeho signatármi. Dohovor neratifikovali napríklad India, Pakistan, Izrael, KĽDR, Irán. Vzhľadom na tieto skutočnosti, efektívnosť Spoločného dohovoru ako jedného z medzinárodných nástrojov na prevenciu nukleárneho terorizmu možno považovať za limitovanú.

2.4 Dohovor o nukleárnej bezpečnosti

Ďalším dohovorom, ktorý možno považovať za preventívny voči nukleárnemu terorizmu, je Dohovor o nukleárnej bezpečnosti (Convention on Nuclear Safety) z roku 1994 (platnosť nadobudol v 1996), ktorého primárnym cieľom je zaistiť bezpečnosť nukleárných zariadení zmluvných štátov. Jeho ratifikáciou štátom vyplýva povinnosť prijať vnútroštátne opatrenia na zaistenie bezpečnosti národných nukleárných zariadení, civilných nukleárných elektrární, a spolupracovať s ostatnými zmluvnými štátmi na dosiahnutie tohto cieľa. (Convention on Nuclear Safety, 1994) Na monitorovanie dodržiavania záväzkov sú zmluvné strany povinné pravidelne predkladať správy o ich implementácii záväzkov na hodnotiacich stretnutiach zmluvných štátov v rámci IAEA.⁴⁶ Za hlavný význam Dohovoru vo vzťahu k prevencii nukleárneho terorizmu možno považovať ustanovenia na posilnenie bezpečnosti nukleárných zariadení zmluvných strán. Ich dôsledná implementácia má potenciál zabrániť teroristickým skupinám získať a použiť nukleárny materiál a technológie na dosiahnutie svojho cieľa.

Nedostatkom Dohovoru je rovnako ako pri Spoločnom dohovore absencia účinného verifikačného a sankčného mechanizmu, ktorý by overoval plnenie záväzkov zmluvných štátov a udeľoval sankcie za ich neplnenie. Navyše, jeho zmluvnými štátmi nie sú všetky štáty disponujúce civilnými nukleárnymi zariadeniami. Z tohto hľadiska možno Dohovor hodnotiť ako nedostatočný nástroj v oblasti prevencie nukleárneho terorizmu, keďže jeho uplatňovanie závisí predovšetkým od politickej vôle konkrétneho zmluvného štátu.

2.5 Dohovor o fyzickej ochrane nukleárných materiálov

Z hľadiska boja proti nukleárnemu terorizmu je relevantný Dohovor o fyzickej ochrane nukleárných materiálov (Convention on the Physical Protection of Nuclear Material) z roku

⁴⁵ IAEA (1997): Joint Convention on the Safety of Spent Fuel Management and on the Safety of Radioactive Waste Management [online], Dostupné na internete: <<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/1997/infcirc546.pdf>>

⁴⁶ IAEA (1994): Convention on Nuclear Safety [online], Dostupné na internete: <<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/Others/inf449.shtml>>

1980 (do platnosti vstúpil v 1987). Predstavuje špecifický právny nástroj, ktorý zakotvuje okrem preventívnych opatrení voči nukleárnemu terorizmu aj represívne opatrenia na potrestanie ilegálnych činov súvisiacich s nukleárnymi materiálmi. Dohovor sa týka nukleárneho materiálu, ktorý je určený na mierové účely pri jeho preprave a čiastočne aj pri jeho vnútroštátnom používaní, preprave a skladovaní. Jeho ustanoveniam nepodliehajú nukleárne materiály určené na vojenské účely. Zmluvným stranám z neho vyplýva záväzok zabezpečiť ochranu nukleárneho materiálu pri medzinárodnej preprave a pri skladovaní počas nej na území zmluvného štátu. Úroveň fyzickej ochrany nukleárneho materiálu závisí od konkrétnej kategórie, v ktorej sa nachádza. Zmluvné strany sa ďalej zaväzujú, že nepovolia dovoz, tranzit ani vývoz nukleárneho materiálu, pokiaľ nedostanú od druhého zmluvného štátu potvrdenie o poskytnutí ochrany v súlade s dohovorom. Okrem fyzickej ochrany nukleárneho materiálu sa dohovor ďalej zaoberá trestaním ilegálnych činov v súvislosti s nukleárnym materiálom, a to konkrétne jeho ilegálneho získania, vlastníctva, používania, predávania alebo rozptyľovania, ďalej krádeže a odcudzenia, sprenevery alebo získania nukleárných materiálov podvodom.⁴⁷

Dohovor o fyzickej ochrane nukleárných materiálov vykazoval určité nedostatky vo vzťahu k prevencii a potrestaniu ilegálnych aktivít v súvislosti s nukleárnymi materiálmi. V roku 2005 bol preto prijatý Dodatok k dohovoru na diplomatickej konferencii vo Viedni, ktorý niektoré nedostatky dohovoru odstraňuje. Jeho prijatie je dôsledkom vývoja globálneho bezpečnostného prostredia po 11. septembri 2001 a súvisí najmä so zvýšenými opatreniami a prevenciou rozsiahlych teroristických útokov. Dodatok konkrétne zaväzuje zmluvné strany uskutočňovať všetky opatrenia na zaistenie ochrany nukleárných zariadení a materiálu určeného na mierové účely pri jeho používaní, skladovaní a transporte. Ďalej zakotvuje širokú spoluprácu medzi zmluvnými štátmi týkajúcu sa vyhľadávania a odhaľovania ukradnutého alebo pašovaného nukleárneho materiálu, zmierňovania následkov rádiologických sabotáží a prevencie a potlačania trestných činov súvisiacich s nukleárnym materiálom. Napriek skutočnosti, že Dodatok k dohovoru predstavuje významné opatrenie v oblasti nukleárnej bezpečnosti, v súčasnosti ešte stále nie je v platnosti, čo znamená, že jeho ustanovenia nemôžu byť v praktickej rovine plne implementované. Z hľadiska nukleárneho terorizmu to predstavuje závažnú prekážku pri realizovaní opatrení na jeho prevenciu a potlačanie. Ďalším závažným nedostatkom Dohovoru je skutočnosť, že nebol ustanovený nijaký verifikačný mechanizmus, ktorý by kontroloval dodržiavanie jeho záväzkov zo strany zmluvných štátov.

2.6 Medzinárodný dohovor o potláčaní činov nukleárneho terorizmu

Komplexnejším právnym nástrojom zaoberajúcim sa rovnako potláčaním nukleárneho terorizmu, ako aj jeho prevenciou, je Medzinárodný dohovor o potláčaní činov nukleárneho terorizmu (International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism) z roku 2005 (do platnosti vstúpil v roku 2007), ktorý prijalo Valné zhromaždenie OSN. Medzinárodný dohovor je založený na predchádzajúcich univerzálnych medzinárodných dohovoroch a protokoloch týkajúcich sa potlačania terorizmu, pričom predstavuje právny nástroj v oblasti, ktorá nebola adekvátne riešená v dohovoroch týkajúcich sa boja proti terorizmu ani dohovoroch v oblasti prevencie proliferácie nukleárných zbraní.

Primárnym cieľom Medzinárodného dohovoru je poskytnúť právny základ pre medzinárodnú spoluprácu v oblasti vyšetrovania a trestného stíhania páchatel'ov činov, pri ktorých ide o použitie, hrozbu použitia alebo zámer použiť nukleárne zbrane, nukleárny alebo rádiologický materiál, či uskutočniť útok na nukleárne zariadenia. Zároveň zakotvuje

⁴⁷ IAEA (1980): Convention on Physical Protection of Nuclear Material [online], Dostupné na internete: < <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/Others/inf274r1.shtml> >

prehľbovanie spolupráce zmluvných štátov pri prevencii terorizmu, a to prostredníctvom zdieľania informácií a spolupráce pri vyšetrovaní trestných činov a pri procese extradície.⁴⁸

Význam Medzinárodného dohovoru spočíva v tom, že definoval nový trestný čin v rámci medzinárodného práva. Medzinárodný dohovor neobsahuje však samotný pojem terorizmus, ale jeho ustanovenia sa týkajú činov, ktoré sa vo všeobecnosti posudzujú ako teroristické. Je aplikovateľný len na trestné činy, ktorých páchatelmi sú jednotlivci, a ktoré sú svojím charakterom medzinárodné⁴⁹. Podľa medzinárodného dohovoru trestným činom je vlastníctvo, použitie alebo hrozba použitia nukleárneho a rádiologického materiálu a zariadenia s cieľom usmrtiť alebo zraniť, spôsobiť materiálne alebo environmentálne škody, alebo prinútiť osoby, štáty či medzinárodné organizácie konať alebo zdržať sa konania. Ďalej sa za trestný čin považuje neoprávnené získanie nukleárneho, rádioaktívneho materiálu alebo zariadení patriacich zmluvnému štátu prostredníctvom podvodu, krádeže, násilného získania a pod.⁵⁰

Na základe Medzinárodného dohovoru zmluvným štátom vyplýva povinnosť spolupracovať v oblasti prevencie a trestania trestného činu nukleárneho terorizmu, a to prijatím potrebných legislatívnych a technických opatrení. V oblasti legislatívnych opatrení sú zmluvné štáty povinné prijať na národnej úrovni zákony trestajúce trestný čin nukleárneho terorizmu podľa Medzinárodného dohovoru a zároveň stanoviť zodpovedajúce tresty. V oblasti technických opatrení sú zmluvné štáty viazané prijať nevyhnutné kroky zohľadňujúce relevantné odporúčania IAEA na zaistenie ochrany nukleárneho a rádiologického materiálu a zariadení s cieľom predísť neoprávnenému prístupu zo strany jednotlivcov k nemu.⁵¹ Efektivita Medzinárodného dohovoru tak závisí predovšetkým od implementácie jeho opatrení na národnej úrovni v rámci zmluvných štátov.

Nedostatkom Medzinárodného dohovoru o potlačaní činov nukleárneho terorizmu je skutočnosť, že nezakotvuje definíciu pojmu terorizmus. Jednotná medzinárodne uznávaná definícia terorizmu je totiž nevyhnutná z hľadiska posilnenia globálneho režimu boja proti terorizmu. K ďalším nedostatkom patrí vyňatie vojenských aktivít a vojenského personálu z trestného stíhania pri spáchaní trestného činu definovaného Medzinárodným dohovorom. A v neposlednom rade, Medzinárodný dohovor je kritizovaný pre jeho uplatňovanie len na trestné činy spáchané jednotlivcami, pričom nezakotvuje protiprávnosť činov nukleárneho terorizmu spáchaného štátnymi aktérmi.

2.7 Režimy kontroly exportu

Z hľadiska prevencie šírenia nukleárných zbraní, a teda aj nukleárneho terorizmu je relevantný Zanggerov výbor (Zangger Committee, ZC), ktorý bol vytvorený v roku 1971 ako medzivládny neformálny orgán⁵² na vypracovanie Zoznamu vybraných položiek pre tzv. Trigger List v súlade s NPT. Konkrétne ide o citlivý štiepny materiál, zariadenia a materiál určený na produkciu štiepneho materiálu, ktorý by mal byť predmetom záruk IAEA pri ich dodávkach štátom nevlastniacim nukleárne zbrane od zmluvných štátov NPT.

K činnosti ZC patrí pravidelné dopĺňanie a aktualizovanie zoznamu, čo súvisí predovšetkým s vývojom nových technológií a rizikom ich potenciálneho zneužitia. ZC

⁴⁸ UN (2005): International Convention on the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism [online]. Dostupné na internete: <<http://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/english-18-15.pdf>>

⁴⁹ Medzinárodný dohovor nie je aplikovateľný na činy, pri ktorých páchatel' a obeť sú príslušníkmi toho istého štátu a v prípadoch, keď je páchatel' zadržaný na území štátu, ktorého je občanom.

⁵⁰ UN (2005): International Convention on the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism [online]. Dostupné na internete: <<http://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/english-18-15.pdf>>

⁵¹ Ibid.

⁵² Status neformálneho orgánu znamená, že jeho rozhodnutia nie sú pre jeho členov právne záväzné.

nedisponuje žiadnym formálnym mechanizmom, ktorý by verifikoval plnenie a dodržiavanie režimu nukleárneho exportu. Dohody a rozhodnutia na úrovni výboru sú implementované prostredníctvom vnútroštátnej legislatívy členského štátu týkajúcej sa exportu.

Ďalšou inštitúciou významnou z hľadiska prevencie nukleárneho terorizmu je Skupina nukleárnych dodávateľov (Nuclear Suppliers Group, NSG), ktorá vznikla v roku 1978. Jej primárnym cieľom je pomocou koordinácie národných exportných kontrol nukleárneho materiálu, zariadení a technológií predísť ich zneužitiu na produkciu zbraní, a tým zabrániť horizontálnej proliferácii nukleárnych zbraní. NSG vypracovala smernice pre export nukleárneho materiálu, zariadení a technológií, ktoré sú publikované prostredníctvom IAEA vo forme dokumentu. V praktickej rovine to znamená, že položky možno exportovať do štátov nevlastniacich nukleárne zbrane len pod bezpečnostnými zárukami IAEA. Ustanovenia dokumentu sú implementované prostredníctvom národnej legislatívy členských štátov týkajúcej sa vydávania exportných oprávnení. NSG podporuje globálny neproliferačný režim tým, že jej členmi sú aj štáty stojace mimo režimu NPT. V praktickej rovine to znamená, že ich nukleárne aktivity sú podriadené medzinárodným záväzkom a povinnostiam.

Hlavný prínos kontrolno-exportných režimov spočíva v tom, že vypracovaním podmienok a procedúr pre export nukleárneho materiálu, zariadení a technológií zabraňujú ich zneužívaniu na iné ako mierové účely. Ich export je de facto podriadený medzinárodnej kontrole. V konečnom dôsledku vedú k obmedzeniu proliferácie citlivých materiálov, zariadení a technológií, a tým nepriamo tieto aktivity predchádzajú ich zneužitiu teroristickými skupinami. Ďalším významným faktorom je, že spolupráca štátov v rámci režimov pomohla posilniť exportné kontrolné systémy na národnej úrovni.

Na druhej strane, k najväčším nedostatkom kontrolno-exportných režimov patrí skutočnosť, že režimy sú dobrovoľné. V konečnom dôsledku teda závisí od členských štátov a ich národných záujmov, či budú implementovať režimy kontroly exportu prostredníctvom národnej legislatívy a do akej miery ich budú implementovať. Navyše, ani jeden režim nezahŕňa mechanizmy verifikácie dodržiavania záväzkov členských štátov, ani inštitúciu, ktorá by mala právo vynútiť si dodržiavanie záväzkov členských štátov v oblasti nešírenia nukleárnych zbraní.

ZÁVER

Hrozba nukleárneho terorizmu bude pravdepodobne dominovať bezpečnostným témam aj v budúcnosti, a to aj napriek skutočnosti, že doteraz nie je známy prípad úspešného použitia nukleárnych zbraní teroristickými skupinami. Toto tvrdenie súvisí najmä s existujúcimi predpokladmi pre pretrvávajúcu bezpečnostnú hrozbu.

Na základe analýzy jednotlivých foriem nukleárneho terorizmu možno konštatovať, že súčasným teroristickým skupinám sa s najväčšou pravdepodobnosťou nepodarí v krátkodobom horizonte získať sofistikované nukleárne zbrane. To súvisí primárne s kvalitatívnymi vlastnosťami tohto druhu ZHN a nedostatočnými technickými a technologickými kapacitami neštátnych aktérov. Možno povedať, že nukleárne zbrane sú v súčasnosti pre teroristické organizácie nedosiahnuteľné. Z technického hľadiska vysoké riziko predstavuje získanie a použitie rádiologickej zbrane, keďže existuje niekoľko relatívne prístupných civilných zdrojov rádioaktívneho materiálu. Ďalšou vysoko rizikovou formou nukleárneho terorizmu je uskutočnenie konvenčného útoku na zariadenia skladujúce nukleárny materiál, a to z dôvodu nižšej úrovne ich zabezpečenia. Naopak, za menej pravdepodobné možno považovať získanie a použitie primitívnejšej nukleárnej zbrane, keďže jej produkcia a úspešné použitie si vyžaduje konkrétne uvedené technické schopnosti a zručnosti. Skutočnosť, že nukleárne zbrane nikdy neboli vo vlastníctve žiadnej teroristickej skupiny dokazuje, že práve technická a technologická náročnosť získania a manipulovania s nukleárnymi zbraňami je mimo schopností neštátnych aktérov.

Z dlhodobej perspektívy však získanie sofistikovaných nukleárnych zbraní teroristickými skupinami vylúčené nie je. Vývoj bezpečnostnej hrozby proliferácie nukleárnych

zbraní s cieľom uskutočniť teroristický útok bude ovplyvnený zmenami v bezpečnostnom prostredí v jednotlivých rizikových regiónoch a najmä medzinárodnou spoluprácou v boji proti nukleárnemu terorizmu. Aktuálny medzinárodný globálny nukleárny neproliferačný režim, ktorého základom sú analyzované medzinárodné právne a inštitucionálne nástroje, vykazuje určité nedostatky vo vzťahu k prevencii a potláčaniu nukleárneho terorizmu. Jeho prínosom je zákaz horizontálnej proliferácie nukleárnych zbraní, monitorovanie a kontrola fyzického zabezpečenia nukleárnych a rádioaktívnych materiálov a zariadení, hodnotenie kapacít štátu pri odhaľovaní a potláčaní ilegálnych aktivít v súvislosti s nukleárnym a rádioaktívnymi materiálmi a pod. Avšak zároveň jeho hlavným nedostatkom je fakt, že nezakazuje vlastníctvo nukleárnych zbraní u nukleárnych štátov a nedisponuje sankčnými mechanizmami na vynútenie si dodržiavania záväzkov zmluvných štátov vyplývajúcich z neproliferačných zmlúv. Navyše, medzi jeho signatármi absentujú kľúčoví aktéri v oblasti proliferácie nukleárnych zbraní. Ich nukleárne programy sa tak nachádzajú mimo medzinárodnej kontroly. V praktickej rovine to znamená, že nemožno overiť využívanie ich programov výlučne na mierové účely a zároveň overiť ich zabezpečenie a kontrolu voči snahám teroristických skupín o ich získanie. Tento stav významne zvyšuje riziko získania nukleárnych zbraní teroristickými skupinami, a preto bude nukleárny terorizmus aj naďalej predstavovať výzvu v oblasti medzinárodnej bezpečnosti.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. ACKERMAN, G. A. - BALE, J. M. (2009): Profiling the WMD Terrorist Threat. In *WMD Terrorism: Science and Policy Choices*. Cambridge: MIT Press, 2009. s. 11 - 45. ISBN 978-0-262-01298-0.
2. ALLISON, G. (2004): *Nuclear Terrorism*. New York: Henry Holt and Company, 2004. 209 s. ISBN 0-8050-7651-4.
3. COLE, B. (2011): *The Changing Face of Terrorism: How Real is the Threat from Biological, Chemical and Nuclear Weapons?* London: I.B. Tauris, 2011. 277 s. ISBN 987-1-84511-893-8.
4. EICHLER, J. 2010. *Terorismus a války v době globalizace*. Praha: Univerzita Karlova, 2010. 397 s. ISBN 978-80-246-1790-9.
5. FERGUSON, CH. D - POTTER, W. C. (2006): Improvised Nuclear Devices and Nuclear Terrorism [online]. In: *Weapons of Mass Destruction Commission*, 2006. [cit. 2012-11-25] Dostupné na internete: <<http://www.blixassociates.com/wp-content/uploads/2011/03/No2.pdf>>
6. FERGUSON, CH. D - POTTER, W. C. (2004): *The Four Faces of Nuclear Terrorism*. Monterey: Center for Nonproliferation Studies, 2004. 336 s. ISBN 91-38-22582-4.
7. IAEA (1994): Convention on Nuclear Safety [online]. In: *International Atomic Energy Agency*, 1994. [cit. 2012-12-11]. Dostupné na internete: <<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/Others/inf449.shtml>>
8. IAEA (1980): Convention on Physical Protection of Nuclear Material [online]. In: *International Atomic Energy Agency*, 1980. [cit. 2012-12-11]. Dostupné na internete: <<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/Others/inf274r1.shtml>>
9. IAEA (1997): Joint Convention on the Safety of Spent Fuel Management and on the Safety of Radioactive Waste Management [online]. In: *International Atomic Energy Agency*, 1997. [cit. 2012-11-30]. Dostupné na internete: <<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/1997/infcirc546.pdf>>
10. IAEA (2009): Nuclear Security Plan for 2010-2013 [online]. In: *International Atomic Energy Agency*, 2009. [cit. 2012-11-20]. Dostupné na internete: <http://www.iaea.org/About/Policy/GC/GC53/GC53Documents/English/gc53-18_en.pdf>.

11. IAEA (2012): IAEA Safeguards Overview: Comprehensive Safeguards Agreements and Additional Protocols [online]. In: *International Atomic Energy Agency*, 2012. [cit. 2012-11-30]. Dostupné na internete: <http://www.iaea.org/Publications/Factsheets/English/sg_overview.html>
12. IAEA (2012): Research Reactors Database [online]. In: *International Atomic Energy Agency*, 2012. [cit. 2012-11-25]. Dostupné na internete: <<http://nucleus.iaea.org/RRDB/RR/ReactorSearch.aspx?filter=0>>
13. IAEA (2012): Illicit Trafficking Database [online]. In: *International Atomic Energy Agency*, 2012. [cit. 2012-11-25]. Dostupné na internete: <<http://www-nns.iaea.org/downloads/security/itdb-fact-sheet.pdf>>
14. IPFM (2011): Global Fissile Material Report 2011 [online]. In: *International Panel for Fissile Material*, 2011. [cit. 2012-11-25]. Dostupné na internete: <<http://fissilematerials.org/library/gfmr11.pdf>>
15. KAZANSKÝ, R. (2011) *Bezpečnostná politika - teória konfliktov*. Banská Bystrica: UMB, 2011. 124 s. ISBN 978-80-557-0250-6.
16. UN (2005): International Convention on the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism [online]. In: *United Nations*, 2005. [cit. 2012-11-30]. Dostupné na internete: <<http://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/english-18-15.pdf>>
17. TEREM, P. (2008): *Jadrové zbrane - ich význam a vplyv na svetovú politiku*. Banská Bystrica: UMB, 2008. 290 s. ISBN 978-80-8083-531-6.
18. UN (1968): Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons [online]. In: UN [cit. 2012-11-30]. Dostupné na internete: <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/pdf/NPTEnglish_Text.pdf>

KONTAKT

Mgr. Daša Adašková, PhD.
 Katedra medzinárodných politických vzťahov
 Fakulta medzinárodných vzťahov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/B
 85235 Bratislava
 E-mail: dasa.adaskova@euba.sk